

O'ZBEK TILI VA CHET TILI O'QITISHDA SAMARALI PSIXOLINGVISTIK METODLAR

Abdug'aniyeva Mushtariy Muzaffarjon qizi

Andijon davlat chet tillari instituti, talaba.

Obidova Shirinoy Homidjon qizi

Andijon davlat chet tillari instituti, talaba.

E.mail: abduganiyevamushtariy23@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek tili va chet tillarini o'qitishda psixolingvistik metodlarning ahamiyatini o'rganiladi. Unda kognitiv (mnemonik texnikalar, kontsept xaritalari, metakognitsion strategiya), kommunikativ (rolli o'yinlar, muloqotga yo'naltirilgan vazifalar, debatlar), emotsional va motivatsion (ijobiy o'rganish muhiti, o'yinlar, shaxsiylashtirilgan yondashuv) hamda ijtimoiy-madaniy yondashuvlar tahlil qilinadi. Har bir metodning ta'lim jarayoniga qo'shgan hissasi va amaliy qo'llanilishi misollari bilan yoritiladi. Maqola o'qituvchilarga ona tili va chet tillarini samarali o'qitishda psixolingvistik printsiplardan foydalanish bo'yicha amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: O'zbek tili, chet tili, psixolingvistika, ta'lim, o'qitish, kognitiv, kommunikativ, emotsional, motivatsion, metakognitsion, mnemonik texnikalar, kontsept xaritalari, rol o'yinlari, muloqot, debat, ijtimoiy-madaniy, samaradorlik.

O'zbek tili va chet tili o'qitish jarayonida psixolingvistika fanining ahamiyati tobora ortib bormoqda. Psixolingvistik metodlar o'quvchilarning tilni o'rganish jarayonidagi kognitiv, emotsional va ijtimoiy-madaniy xususiyatlarini hisobga olib, ta'lim samaradorligini oshirishga qaratilgan. Ushbu maqolada ona tili va chet tili o'qitishda qo'llaniladigan ba'zi samarali psixolingvistik metodlar tahlil qilinadi.[1]

1. Kognitiv yondashuv: Ushbu yondashuv tilni o'rganishni aqliy jarayonlar, xususan, xotira, e'tibor, fikrlash va mulohaza yuritish bilan bog'laydi. O'qituvchi o'quvchilarning kognitiv qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan mashqlarni qo'llaydi.

Kognitiv Yondashuvlar:

- Mnemonik Texnikalar: Xotirani yaxshilashga qaratilgan usullar (akronimlar, rivojlantirish, tasvirlar) yangi lug'atlarni va grammatik qoidalarni o'rganishda samarali. Masalan, yangi so'zlarni tasvirlar bilan bog'lash yoki ularni hikoya ichida qo'llash.

- Kontsept Xaritalari va Fikrlash Xaritalari: Mavzular o'rtasidagi bog'lanishlarni ko'rsatish orqali tushunchani chuqurlashtirish va bilimlarni tizimlashtirishga yordam beradi. Bu ayniqsa murakkab grammatik tushunchalarni o'rgatishda foydalidir.

- Metakognitsion Strategiyalar: O'z o'rganish jarayonini boshqarish va monitoring qilish qobiliyatini rivojlantirish. O'quvchilar o'z o'rganish uslublarini tanlash, o'zlarini baholash va kerak bo'lganda strategiyani o'zgartirishni o'rganadilar.

2. Kommunikativ yondashuv: Tilni o'rganishning asosiy maqsadi muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirish hisoblanadi. Kommunikativ yondashuv o'quvchilarga real hayot vaziyatlarida tilni qo'llash imkoniyatini beradigan mashqlarni o'z ichiga oladi.

Kommunikativ Yondashuvlar:

- Rolli O'yinlar: Real hayot vaziyatlarini simulyatsiya qilish orqali o'quvchilar tilni amalda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu ularning og'zaki nutqini va o'ziga ishonchini oshiradi.

- Muloqotga Yo'naltirilgan Vazifalar: O'quvchilarni birgalikda ishlaydigan, bir-birlariga ma'lumot beradigan va muloqot qiladigan vazifalar. Bu hamkorlikdagi o'rganishni va tilni qo'llashni rag'batlantiradi.

- Debatalar va Muhokamalar: O'quvchilarning fikrlash va mulohaza yuritish qobiliyatlarini rivojlantiradi, shuningdek, tilni aniq va ta'sirchan ishlatishni o'rgatadi.

3. Emotsional yondashuv: Tilni o'rganish jarayoni o'quvchining emotsional holatiga bog'liq. Ijobiy emotsional muhit yaratish, o'quvchilarning o'ziga ishonchini oshirish va ularning muvaffaqiyatlarini rag'batlantirish muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi o'quvchilarning emotsional ehtiyojlarini hisobga olib, darslarni qiziqarli va jozibador qilishga harakat qiladi.

Emotsional va Motivatsion Yondashuvlar:

- Ijobiy O'rganish Muhiti: O'quvchilarning o'ziga ishonchini oshirish va ularni rag'batlantirish uchun ijobiy va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish muhim.

- O'yinlar va Interaktiv Mashqlar: O'rganish jarayonini qiziqarli va jozibador qilish uchun o'yinlardan va interaktiv mashqlardan foydalanish.

- Shaxsiylashtirilgan Yondashuv: Har bir o'quvchining o'ziga xos xususiyatlarini va o'rganish uslubini hisobga olish.

4. Ijtimoiy-madaniy yondashuv: Til madaniyat bilan chambarchas bog'liq. Ijtimoiy-madaniy yondashuv o'quvchilarga tilning madaniy kontekstini tushunishga yordam beradi.

Ijtimoiy-Madaniy Yondashuv:

Tilni madaniy konteksti bilan bog'lab o'rgatish, adabiyot, san'at va tarixdan foydalanish. Bu, ayniqsa, chet tillarini o'rgatishda muhimdir.

5. Individual yondashuv: Har bir o'quvchining o'ziga xos xususiyatlari va ehtiyojlari mavjud. Individual yondashuv o'qituvchiga har bir o'quvchining o'rganish uslubi va tezligiga moslashish imkoniyatini beradi. Differensiatsiya qilingan topshiriqlar, individual maslahatlar va boshqalar.

Samarali psixolingvistik metodlarni qo'llash uchun quyidagi tavsiyalar beriladi:

- O'quvchilarning kognitiv, emotsional va ijtimoiy-madaniy xususiyatlarini hisobga olish;

- O'quv jarayonini qiziqarli va jozibador qilish;

- O'quvchilarni faol ishtirok etishga rag'batlantirish;

- O'quvchilarning muvaffaqiyatlarini rag'batlantirish;

- O'quvchilarga individual yondashish.

Yuqorida keltirilgan metodlar ona tili va chet tili o'qitish samaradorligini oshirishga yordam beradi. Ammo, o'qituvchi o'z tajribasi va o'quvchilarning xususiyatlarini hisobga olgan holda, eng mos metodlarni tanlashi kerak.[2] Shuningdek, doimiy ravishda o'z uslubini takomillashtirib borishi zarur.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, ona tili va chet tillarini o'qitishda psixolingvistik metodlarning samaradorligi shubhasizdir. Kognitiv, kommunikativ, emotsional va ijtimoiy-madaniy omillarni birgalikda hisobga olish orqali o'quvchilarning tilni o'zlashtirish jarayonini sezilarli darajada yaxshilash mumkin. Mnemonik texnikalar, kontsept xaritalari, rol o'yinlari, muloqotga yo'naltirilgan vazifalar va boshqa metodlar o'quvchilarning tilga bo'lgan qiziqishini oshiradi, ularning faol ishtirokini ta'minlaydi va bilimlarni chuqurroq anglashga yordam beradi. Shuni ta'kidlash kerakki, har bir o'quvchining individual xususiyatlari va o'rganish uslubini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilar o'zlarining pedagogik tajribalariga tayanib, turli psixolingvistik metodlarni moslashtirib qo'llash orqali ta'lim jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilishlari mumkin. Kelajakda psixolingvistik tadqiqotlarning natijalarini ta'lim amaliyotiga tatbiq etish orqali ona tili va chet tillarini o'qitishning sifati yanada yuksaltirilishi mumkin. Bu esa o'z navbatida, o'quvchilarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytiradi va ularning kelajakdagi muvaffaqiyatlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.[4] Shuning uchun, psixolingvistik metodlarni o'qitish jarayoniga muntazam ravishda joriy etish va ularning samaradorligini doimiy ravishda kuzatib borish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Psixolingvistika Majmua 2021. E-library.namdu.uz
2. Психолінгвістика — Нуткий фаолиятининг психологик ва лингвистик жиҳатлари Journal of Integrated Education and Research: Xorijiy sotsiolingvistika fanini o'rganishning amaliy ahamiyati. www.journal.fledu.uz
3. Ingliz tilini o'qitishda talabalarning og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirishga qo'yiladigan psixolingvistik talablar. Bestpublication.org
4. Xorijiy tillarni o'qitishda psixologik yondashuv. www.oriens.uz
5. Nutq rivojlantirish psixolingvistik ta'limiy asoslari. www.newjournal.org
6. Psixolingvistika. Sh. Usmonova. www.library.navoiy-uni.uz